

יצחק בן אברהם

"ואלה תולדות יצחק בן אברהם, אברהם הוליד את יצחק" (כה, יט) בדיווח כפול זה פותחת פרשת תולדות. הייתור צד את עיני הפרשנים שנצרכו לתת טעם להיפוך המובן מאליו הזה. אם יצחק הוא בן אברהם אזי אברהם הוא גם אביו. בפרט בולט יתור זה כשמשווים את תיאור הייחוס של יצחק לאברהם הזה לתיאור הייחוס של ישמעאל ליצחק, כמה פסוקים קודם לכן (כה, יב).

אציג כאן שלוש גישות המצויות במדרש לפתרון חידת ההדגשה והחזרה.

גישה אחת היא זו המובאת במדרש שמות רבה: "וכתיב 'ואלה תולדות יצחק בן אברהם...' ללמדך שהיה דומה לאביו בכל דבר, בנוי בחכמה בעושר ובמעשים טובים" (שמות פר' א). המדרש הזה למד שהדמיון בין אברהם ויצחק היה ברמה בלתי מצויה. מעבר למראה החיצוני כשל כפיל, דבקו ביצחק גם חכמת אביו, ותכונותיו המיוחדות וכן ניחן בברכת ה'. החזרתיות מיצחק אל אברהם ומאברהם אל יצחק מתפרשת כהעברת המבט חליפות מזה לזה ושוב לזה תוך השתאות מן הזהות.

גישה שניה מתייחסת להתהדרות ההדדית. בשלב כלשהוא אברהם הופך להיות אביו של יצחק והיותו אב ליצחק הופך לישותו הכוללת. בה בעת, מבחינתו של יצחק הייחוס לאברהם הוא גאוה גדולה.

'עטרת זקנים בני בני' (משלי), האבות עטרה לבנים, והבנים עטרת לאבות, האבות עטרה לבנים, שנאמר 'ותפארת בני אבותם', הבנים עטרה לאבות, דכתיב עטרת זקנים בני בני' (בר"ר תולדות פר' סג, ב)

המדרש מרחיב עוד באשר לרעיון הייחוס והפטרונוה ההדדיים, ומבאר כי למעשה מפרספקטיבה מאוחרת נראה שכל ההצדקה לקיומו של אברהם היא הולדת יצחק:

רבי שמואל בר רב יצחק אמר אברהם לא ניצל מכבשן האש אלא בזכות של יעקב... דבר אחר עטרת זקנים בני בני, ואלה תולדות יצחק בן אברהם (שם)

מדרש שלישי מופיע בהמשך והוא משתמש בטכניקה של קריאה שאינה מתחשבת בסימני הפיסוק:

ואלה תולדות יצחק וגו'... יצחק נקרא אברהם: 'ואלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם'... (שם).

לפי המדרש יצחק נקרא אברהם מפני שכתוב "ואלה תולדות יצחק בן אברהם- אברהם" תוך שהוא מתעלם מכך שהמילה אברהם היא פתיחה לפיסקה חדשה ממנה עולה כי אברהם הוליד את יצחק. משיבוש פיסוק זה יוצא שיצחק הוא אברהם. המדרש מרחיב את הפרויקט הזה ומראה כי יעקב נקרא ישראל וגם אברהם נקרא ישראל וכך הולך המדרש ומרחיב את העקרון שיצחק וכל צאצאיו הם למעשה נוכחות אברהמית בעולם.

שלושת המדרשים מצביעים על גישות שונות ליחסים שבין הדורות המתחלפים ובאים. המדרש הראשון מדבר על דמיון בין הדורות, השני מדגיש את ההתפתחות והשלישי מתאר זהות.

ניתן להתייחס למדרשים כנובעים מתבניות למדניות. במושגים הלכתיים המבנה של הפסוק הוא של כלל (אלה תולדות יצחק בן אברהם) ופרט (אברהם הוליד את יצחק). מבנה זה אומר שאין בכלל אלא מה שיש בפרט. הכלל כולל את הפרטים שיבואו אחריו. מכאן דרשה ההתפתחותית.

מי שרואה בפסוק כלל ופרט וכלל (אלה תולדות, יצחק בן אברהם, אברהם הוליד את יצחק) עשוי לראות בכלל כעין הפרט. ולראות במבנה הזה כרומז לדמיון. וכן על זה הדרך.

שלושת הגישות הן גישות קיימות וקיומיות בעולמנו.

גישת הדמיון הוכחה מדעית והיא מתבטאת בהעברה גנטית של מטען התכונות והביטוי החיצוני והפנימי שלהם. ברור כי ישנם שינויים שמתחוללים במעבר מדור לדור, הן מפני שישנם גנים שמטענם מגוון והן מפני שיש לכל אדם זוג הורים. אך בסופו של דבר סל האפשרויות טעון ומצוי כבר בתחילת השרשרת הגנטית. אשר על כן, המבנים המתחדשים הם למעשה פנים חדשות והרכבות מגוונות של ראשית האנושות. מבחינה פילוסופית

המשמעות היא שדורות מאוחרים הם וריאציות ופראפרזות של דורות קודמים. בגישה זו יש העדפה לראות את הדמיון על פני השונה. והיא כוללת אמירה מהותית על הזיקה שבין הדורות. על המחויבות למערכות כללים למיתוסים, כמו גם לאתוסים אנושיים.

העקרון של ההתפתחות הקשור בדרך כלל עם התיאוריות הדרויניסטיות, מזהה את העובדה שמשמעות החיים אינה מסתיימת עם קיצם. משמעותם ממשיכה ומתבררת על ידי התוצאות של הקיום ביצירתם של חיים חדשים ושל אנשים ודמויות שייצרו ויחדשו דברים בעולם. הגישה הזו יוצרת מערכת מוסרית של מחויבות של הדורות המוקדמים כלפי אלה שיבואו אחריהם לשמירה על הטבע ומקורות החיות. אך גם נותנת לדורות המאוחרים תחושת קטנות אל מול התעצמות שכבר באו לביטוי לפני בואם לעולם ושהיו גנוזים באלו שקדמו להם. כפי שתיאר ר' ישעיה מטראני כשנקודת המוצא שלו היתה שאנו חשים ננסים לעומת הראשונים וכי זכותנו להכנס לדיון בו החלו דורות ראשונים, לטבוע את חותמנו בעולם הוא רק מפני שאנו "ננסים על גבי ענקים": "...כך אנו ננסים רוכבים על צוארי הענקים מפני שראינו חכמתם ואנחנו מעמיקים ומכח חכמתם חכמנו לומר כל מה שאנו אומרים ולא שאנו גדולים מהם" (שבולי הלקט, תה"ע). תיאור התוספת הזו היא התוספת ההתפתחותית.

הגישה השלישית המתארת **אפשרות של זהות**, מתעדת את תחושת החזרתיות. ההתמודדות שאינן פוסקות, התהיות הקיומיות, אין חדש תחת השמש. אברהם הוא אברהם, יצחק הוא אברהם, אברהם הוא יעקב ולהיפך. תיאור היחסים הבינודוריים המתייחסים לתקופות המתחלפות בפאזות גדולות בהיסטוריה האנושית אינו שונה מן החוויה האישית הפשוטה שכל אדם חווה כאשר ליחסיו עם הוריו ועם ילדיו. תחושת הגורל המשותף והאינסופי, יחד עם תחושת הקירבה וההשקת, נוסף על השוני והתוספת.